G. IVĂNESCU'S CONCEPTION ABOUT THE MIGRATIONS OF THE ROMANIANS DURING THE MIDDLE AGES

ABSTRACT

In many ways a highly original thinker, G. Ivanescu (1912–1987) is the only author who published (1980) a complete history of the Romanian language. Many difficult problems addressed and partially resolved by Ivanescu in this work are related to the early (7th–13th century AD) Romanian migratory phenomena, taking place across the Balkans and in the Carpathian regions of Eastern Europe. Largely building on his mentor's (A. Philippide (1859–1933) ideas, Ivanescu advances the hypothesis that, despite the fact that the three main dialectal entities of the Romanian language (Aromanians and Megleno-Romanians, Istroromanians and Daco-Romanians) have all originated from the early Latin vernacular, and thus without any Slavic influences; what would account for the differences beteen these dialects are the significant migrations (South-North, East-West, and West-East) that affected the Romanian population during the above quoted centuries.

According to Ivănescu, these displacements started in the 7th century and saw ethnic Romanians successively migrate from the South of the Danube towards the river's Northern regions. Ivănescu argues that as a result of these phenomena, the earliest versions of the Romanian language (spoken around the year 1000) developed as follows: 1) The rhotacistic dialect, which later gave birth to the "Morlacian" (and later, the Istro-Romanian), as well as the Northern-Carpathian and Crişana-Maramureş dialectal forms; 2) The Macedo-Romanian-Megleno-Romanian dialect; 3) The Banat-Crişana-Maramureş-Ardeal dialect; and 4) the Moldova-Muntenia dialect. Romanian migrations taking place North of the Danube decreased in intensity the following centuries. Ivănescu documents and comprehensively comments these migrations, as well as their consequences.

Keywords: Ivănescu, migrations, Megleno-Romanians, dialectal differentiations, ethnogenesis.

SINTAXA LUI G. IVĂNESCU: SUGESTII PENTRU O INTERPRETARE NEDOGMATICĂ

RODICA NAGY*

G. Ivănescu a întreprins, dincolo de preocuparea constantă pentru teme complexe de lingvistică generală, de istoria limbii române și de limbă literară, o cercetare asupra sintaxei limbii române, în care se remarcă direcții fundamentale de reflecție și unde se formulează principii de analiză inovativă, adesea ignorate de specialiști. Din aceste motive, publicarea în 2004 a cursului de sintaxă, susținut între 1947 și 1949, constituie o restituire necesară, deși tardivă, a bogăției de idei și de fapte destinate, dacă nu să revoluționeze conceperea gramaticii, cel puțin să confirme actualitatea și profunzimea opiniilor sale, depășind condescendent polemicile istorice dintre școlile lingvistice românești și străine.

Metoda nedogmatică, creativă, pe care o utilizează G. Ivănescu în elaborarea teoriilor din acest curs, prin valorificarea unor opinii emise de W. von Humboldt, A. Meillet, K. Bühler, A. Philippide, I. Iordan ș.a., determină o manieră similară de receptare a rezolvărilor propuse prin studiile sale publicate și obligă la o interpretare nerigidă a soluțiilor avansate. De aceea, nu ne propunem să analizăm aici exhaustiv contribuția lui G. Ivănescu la progresul cunoașterii științifice românești și nici nu avem în vedere o analiză critică a opiniilor sale, așa cum am procedat în alte lucrări, ci vom semnala câteva dintre temele abordate de lingvistul ieșean, teme a căror tratare, considerăm noi, se apropie de dezideratul ideal al elaborării unei gramatici, ca știință "cu un obiect de studiu unic și bine țărmurit" (Ivănescu 2004: 23), care să vizeze studiul formelor, împreună cu indicarea înțelesului acestor forme.

1. Sintaxa – disciplină integratoare; opțiuni epistemologice

O primă chestiune, din care decurg consecințe notabile în organizarea descrierii sistemului sintactic, o reprezintă modelul integrator după care G. Ivănescu

ALIL, t. LIII, 2013, Bucuresti, p. 227–232

^{*} Universitatea "Ștefan cel Mare", Suceava, str. Universității, nr. 13, România.

Se poate constata, printre altele, omiterea surprinzătoare a acestei lucrări din bibliografia ultimei ediții a gramaticii academice, apărute la un an după tipărirea cursului.

considera că trebuie definită sintaxa, în urma examinării critice a principalelor conceptii din lingvistica europeană, grupate în școli și curente, al căror centru de interes se schimbă pe măsură ce teoria saussuriană câștigă noi adepți. Ca atare, G Ivănescu nu se putea sustrage problematicii controversate derivate din luarea în considerare a relatiei dintre limbă și vorbire, astfel încât la întrebarea dacă sintaxa vizează studiul limbii sau al vorbirii, în lumina departajării celor două aspecte ale limbajului, răspunsul va tine seama de dimensiunea logică, de cea ontologică și de cea lingvistică, sub care este concepută întreaga sa teorie. Definită ca stiintă a frazei, sintaxa abordează elementul formal al vorbirii (și al limbii), în măsura în care acesta integrează atât nivelul morfologic, cât și o parte a nivelului stilistic (stilistica sintactică sau sintaxa afectivă), iar disciplina dobândește un caracter integrator mai adecvat la natura sincretică a faptului de limbă investigat, situatie în care notiunea de "gramatică" poate cădea în desuetudine. Se întelege, în acest mod că prin asemenea delimitare a obiectului, G. Ivănescu trasează și directiile metodologice necesare pentru a răspunde la întrebarea cum ar trebui să se studieze sintaxa. dună ce arată cum s-a realizat anterior acest demers investigativ.

O altă idee valoroasă, opinăm noi, promovează G. Ivănescu privitor la unitătile sintactice, al căror pivot îl constituie fraza, prin care se vizează "nu numai ceea ce se înțelege, în gramatica română, prin acest termen, adică vorbire alcătuită din mai multe propoziții, ci chiar o singură propoziție, ea nedeosebindu-se prin nimic esential de fraza care este alcătuită din mai multe propozitii" (Ivănescu 2004: 76). Izvorâtă din convingerea că raportul dintre planul logic și planul lingvistic are numeroase puncte de convergentă, această conceptie prezumă simultan și necesitatea individualizării planului lingvistic prin optiunea simbolică pentru renuntarea la termenul de propoziție, tributar instrumentarului logicii. De aceea, considerăm că, privită în contextul mai larg al teoriei lui G. Ivănescu, problema frazei ca unitate de bază a sintaxei rezolvă, simplifică si esentializează în avans constituirea unei configurări optime a lantului discursiv și anticipă, într-o oarecare măsură, cauționarea enuntului ca element fundamental în organizarea comunicării verbale, astfel încât orice repros adus în legătură cu criteriile de delimitare a unitătilor sintaxei devine neîntemeiat. De altfel, atunci când se operează o ierarhizare a unitătilor sintactice, G. Ivănescu admite, după modelul gramaticilor românești și, mai ales, străine, că se pot identifica propoziții, sintagme (grupuri de cuvinte), cuvinte si echivalente ale frazelor, numite cuvinte-frază²: ..eu mă găsesc îndreptățit să constat că unitatea care se impune în primul rând este fraza, în care, prin munca de analiză și comparație, sânt distinse cuvintele și grupurile de cuvinte, si că această unitate, dată și firească, trebuie să formeze și punctul de plecare pentru definitia sintaxei" (Ivănescu 2004: 14).

Mergând mai departe, se poate observa că G. Ivănescu operează, deja din 1947–1949, cu distincția fraze teoretice (asertive) / fraze practice (interogative și imperative), ceea ce devansează o întreagă literatură ce vizează o abordare

complementară a fenomenelor comunicaționale, prin luarea în considerare a formelor și valorilor pe care le au actele de vorbire în context: frazele interogative reprezintă judecăți în suspensie, deci nu judecăți propriu-zise, iar frazele volitive, ținând de teoria acțiunilor omenești, au drept finalitate persuasiunea prin discurs.

2. Adecvarea terminologică

Dacă avem în vedere un alt aspect al descrierii sintaxei, remarcăm că, la Sextil Puscariu (1940: 149), ca și la G. Ivănescu, atât complementul, cât și atributul sunt asimilate clasei largi a complementelor, adică sunt completări ale unui substantiv, verb sau adjectiv (Ivănescu 1964: 195), respectiv toate cuvintele care servesc la umplerea golurilor sunt complemente. Se poate sesiza si aici tendinta de clarificare și de simplificare terminologică, derivată din certitudinea omului de stiintă care construiește responsabil o reprezentare a realității obiectului de studiu investigat, prin alegerea unor termeni care să acopere perfect notiunile derivate din procesul abstractizării, și nu printr-o selectie arbitrară sau impresionistă. De altfel. G. Ivănescu ameliorează și rafinează demersul interpretativ pe măsură ce adânceste reflecția, așa cum se poate observa, de exemplu, în cazul discutiei despre complement, când găsește mai adecvată și mai convenabilă operarea cu distinctia determinat-determinant, o asemenea analiză fiind nu numai gramaticală, ci si logică. Preocupat de precizia terminologică este G. Ivănescu și atunci când identifică noi clase de fraze sau când redenumeste un tip clasicizat deja: de exemplu, se admite că frazele pot fi de contingentă și de implicație ori că inventarul frazelor cu subordonate trebuie să includă si frazele de variatie concomitentă, sintagmă terminologică mai inspirată, opinăm noi, decât cea în vigoare (de măsură progresivă). Chiar dacă asemenea sugestii rămân fără sanse de a rectifica instrumentarul terminologic traditional, ele atestă sesizarea unor nuante fine ale realităților lingvistice, ignorate anterior sau care au fost tratate superficial.

3. Rafinarea analizei prin circumscrierea limbii române cadrului romanic

Deși raportarea situațiilor supuse investigației la contextul mai larg al limbilor romanice reprezintă o habitudine la G. Ivănescu, am ales să ilustrăm un singur caz, ce confirmă responsabilitatea omului de știință care concepe neizolat teoria sintactică sincronică a unei limbi.

Ipoteza irelevanței ordinii determinat/determinant în clasificarea limbilor a fost sesizată încă din cursul lui Ferdinand de Saussure, care considera că "un procedeu lingvistic nu este determinat, în mod necesar, de cauze psihice" (Saussure 1998: 230) și că ordinea determinat/determinant se poate datora unui hazard morfologic și fonetic. La fel crede și Eugeniu Coșeriu, care apreciază că limba istorică, în calitate de "logos semantic", nu poate fi redusă la logicitate și că poziția determinanților față de determinați variază de la antepunere la postpunere (cu topică

² Cuvântul-frază reprezintă fie rezultatul unei elipse, fie un substitut de propoziție.

liberă sau fixă) în funcție de limbile istorice, singura proprietate generală fiind existența determinanților și dependența lor față de determinați (Coșeriu 2004: 240–241) – proprietate universală incompatibilă cu clasa parametrilor tipologici.

În legătură cu ipoteza ca ordinea determinat/determinant și, prin analogie ordinea subject/predicat să constituie un principiu tipologic, opiniile lingvistilor se manifestă în două directii: există tendinta de a clasifica limbile în funcție de ordinea determinat/determinant si teza contrară, conform căreia ordinea în discutie nu este pertinentă, deci nu constituie un parametru tipologic. Prima directie prezentă în lucrări străine și românești, se bazează pe stabilirea paralelismului dintre logic si lingvistic (propriu gramaticilor tradiționale), în sensul că există o ordine naturală a gândurilor care se reflectă în ordinea cuvintelor. L. Tesnière (1959: 33) vorbeste, în acelasi sens, despre limbi "moderat centrifuge" (limbile romanice) și "moderat centripete" (limbile germanice și slave). În lingvistica românească se înregistrează interpretări similare: G. Ivănescu apreciază că tonica este un principiu clasificator al limbilor prin cele două realizări – regresivă si progresivă (Ivănescu 1965: 31–38). Limbile romanice au o topică progresivă. determinat - determinant, care nu favorizează formarea compuselor si a derivatelor cu prefixe, iar limbile germanice și slave posedă o topică regresivă, determinantdeterminat (prezentă și în latină și în greaca veche). Pornind de la două "universalii lingvistice absolute" - ordinea elementelor din planul expresiei si existenta unor elemente determinate si a altor elemente determinante -. D. Conceag admite. ca si G. Ivănescu, că "între ordinea ideilor și a cuvintelor există nu numai un paralelism, ci o totală identitate, căci cuvintele sânt ele înseși idei, asociate cu secvențe sonore" (Copceag 1998: 79). Această premisă permite împărtirea limbilor investigate în două categorii: limbile care coboară de la general la particular, de la abstract la concret, de la concept la calitate, de la gen la speță – limbile romanice (rom. floarea roșie, it. il fiore rosso, fr. la fleur rouge) și limbile care se ridică de la particular la general, de la concret la abstract, de la speță la gen – limbile germanice și slave (germ. das weisse Hemd). Primul tip reuneste limbile deductive. care divid și în care predomină o viziune substanțializată, al doilea - limbile inductive, care clasifică, având o viziune calitativă. În ceea ce ne priveste, credem că opinia lui D. Copceag, desi pleacă de la aceleasi premise ca si G. Ivănescu. este mai inspirată în adecvarea categoriilor (deductiv-inductiv), dar că ordinea determinat - determinant, susceptibilă de a reprezenta un criteriu tipologic (relativizând totuși identitatea logic-lingvistic), nu trebuie raportată exclusiv la sintagmele substantiv-adjectiv, ci trebuie avute în vedere și alte realizări ale determinatilor/determinantilor.

4. Necesitatea gramaticii (sintaxei) cognitive

Natura operațiilor cognitive proprii limbii, obiect al gramaticii cognitive, constituie pentru G. Ivănescu una dintre temele favorite, ilustrate prin apelul constant la implicațiile logicului și semanticului în conceperea teoriei sintactice.

Asa cum lingviștii cognitiviști cercetează în discurs elementele de contact cu experienta lumii, care sunt semantica nominală, actantialitatea, mărcile spatiotemporale si personale, postulând noi structurări și dând sens discursurilor în acelasi mod în care se structurează și se dă viată anturajului sociocultural, tot asa considera și G. Ivănescu că există o veritabilă corespondentă între sintaxă și continuturile spatio-temporale, "spusul" fiind întotdeauna legat de "făcut", jar vorbirea, de practică. În acest sens se poate ilustra, de exemplu, modul în care la Ivănescu sunt examinate funcțiile temporale: acestea se manifestă la nivelul descrierii și la nivelul povestirii, depistând actiuni unice, iterative, eterne, instante etc. Dar expresia lingvistică a notiunii temporale antrenează, uneori, si prezenta adverbelor care potentează, nuantează sau dezambiguizează valorile temporale: de exemplu, în cazul exprimării unei acțiuni iterative trecute, prin intermediul perfectului compus sau al mai mult ca perfectului, este necesară prezenta adverbelor (ori) de câte ori, merêu (L-a ajutat mereu), spre deosebire de cazul exprimării unei actiuni iterative prezente, fără ajutorul vreunui adverb (Când scap de celelalte îndatoriri, mă întorc la treburile mele); apoi, o actiune instantă (pe nunctul de a începe) exprimată prin forma temporală de prezent, are sens de viitor. precizat, câteodată, de adverbele acusi, iaca (putem adăuga și imediat): acusi te-ajung, iaca mă sui (Ivănescu 2004: 163–188). Credem că o astfel de analiză a cadrelor în care funcționează o serie de constrângeri și de libertăți în combinarea mărcilor temporale, anaforice și deictice în comunicare ar putea extinde viziunea asupra structurării sintactice a limbii.

5. Concluzie

Cele câteva idei ale teoriei sintactice ivănesciene relevate mai sus ne-au reținut atenția în măsura în care *spun altceva și altfel* în comparație cu alte lucrări de sintaxă despre faptele de limbă investigate, care se exemplifică (în *Curs*, dar și în celelalte studii) prin numeroase texte excerptate din literatura română, edificând astfel un model de corpus lingvistic; chiar dacă uneori nu are dreptate sau alteori chiar greșește în evaluarea unor ipoteze, vom putea lesne aplica principiul sugerat de însuși G. Ivănescu, după care, *firește*, *corectarea este de făcut numai formulărilor* (sau *definițiilor*, cum spune el), *nu și gândirii aflate la baza lor*.

BIBLIOGRAFIE

Copceag 1998 = D. Copceag, *Tipologia limbilor romanice (în opoziție cu limbile germanice și slave) și alte studii lingvistice*, Clui, Editura Clusium.

Coșeriu 2004 = Eugeniu Coșeriu, *Teoria limbajului și lingvistica generală. Cinci studii*, București, Editura Enciclopedică.

Ivănescu 1963 = G. Ivănescu, *Gramatica și logica* (I), în "Analele Universității din Timișoara", I, p. 255–267.

Ivănescu 1964 = G. Ivănescu, *Gramatica și logica* (II), în "Analele Universității din Timișoara", II, p. 193–219.

Ivănescu 1965 = G. Ivănescu, Formarea cuvintelor în limba română, în "Limba română", XIV, p. 31–38.

Ivănescu 2000 = G. Ivănescu, Istoria limbii române, Iași, Editura Junimea.

Ivănescu 2004 = G. Ivănescu, *Curs de sintaxa limbii române mod*erne, editat, adnotat și prefațat de Oana Popârda, Iasi, Editura Junimea.

Pușcariu 1940 = Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, București, Fundația pentru Literatură și Artă.

Saussure 1998 = Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, traducere și cuvânt-înainte de Irina Izverna Tarabac, Iasi, Editura Polirom.

Tesnière 1959 = Lucien Tesnière, Eléments de syntaxe structurale, Paris, Klincksieck.

G. IVĂNESCU'S SYNTAX: SUGGESTIONS FOR CREATIVE INTERPRETATION

ABSTRACT

The publication of the syntax course represents a necessary, yet tardy restitution of ideas and facts that intend to confirm the actuality and profoundness of G. Ivănescu's opinions. The creative method used by G. Ivănescu imposes a similar manner for comprehending suggestions and requires a non-rigid interpretation of advanced solutions. The article intends to present some valuable proposals of the course he tought between 1947 and 1949 and also from other Ivănescu's works.

Keywords: syntax, sentence, utterance, complement, word order.

DESPRE STIL ȘI STILISTICĂ LA G. IVĂNESCU SI DUMITRU IRIMIA

RUXANDRA NECHIFOR*

1. Stilistică și stil

Ne propunem, în lucrarea de fâță, să evidențiem principalele concepte privind stilul și stilistica prezente în opera lui G. Ivănescu și, respectiv, Dumitru Irimia.

Stilistica, "stiinta stilurilor limbii", este o ramură "înapoiată" a lingvisticii (Ivănescu 1956: 153), al cărei obiect de studiu variază în timp: de la limba operelor literare în Antichitate, la expresiile afective ale limbajului obișnuit, la Bally, la conceptia limbii ca artă, după Vossler și Spitzer. Bun cunoscător al istoriei stilisticii, Ivănescu pare să dea dreptate lingvistilor sovietici de după 1950, potrivit cărora stilistica "nu poate neglija studiul limbii operelor literare, si anume studiul utilizării artistice a limbii" (ibidem). Îndepărtarea stilisticii lingvistice promovate de Bally (cu interes pentru ..expresiile afective ale limbaiului obisnuit") de stilistica estetică, literară, din Antichitate (preocupată de stil și de "ceea ce este artă în limbă") este considerată anormală, căci premisa de la care pornea era "împotriva realităților": "limbajul obișnuit se supunea regulilor artei". Or, regulilor artei li se supune explicit limbajul din operele literare. Prin urmare, și lingvistul, și criticul literar vor avea în vedere studiul operelor literare. Este meritul lingvisticii sovietice de după 1950 de a reorienta interesul către limba literaturii artistice, ceea ce va duce, în timp, prin contributii din ce în ce mai însemnate din partea cercetătorilor, la emanciparea acestei discipline de sub tutela lingvisticii și la conturarea ei ca disciplină autonomă, cu obiect și metode proprii. Noua stilistică, descrisă în studiile lui Vinogradov, Levin, Tomașevski, se întemeiază pe o conceptie "fermă si completă despre limbă" (ibidem: 154), deși ideile lor au fost formulate anterior de către lingviști din Occident. De la această nouă stilistică desprinsă dintr-o epistemologie și în acord cu vederea generală a epocii, căci apare "conform nevoilor epocii noastre" (Ivănescu 1956: 154), pleacă lingvistul ieșean, precum și de la stilistica europeană veche, a lui Aristotel, de exemplu, sau de la cea clasică. Si

ALIL, t. LIII, 2013, Bucuresti, p. 233-246

^{*} Liceul "Vasile Alecsandri", Iași, str. Costache Negri, nr. 50, România.